

ШВЕДСЬКА ЖІНОЧА НАРОДНА ШКОЛА ЯК ПРИКЛАД НИЗОВОГО АКТИВІЗМУ В ОСВІТІ ТА ЖІНОЧОМУ РУСІ

Тамара Марценюк

Тамара Марценюк – соціолог, дослідниця гендерних питань, к. соц. н., викладачка кафедри соціології Національного університету «Києво-Могилянська академія»; навчалася у Швеції (Готланд університет) і перебувала з дослідницькими візитами у Гетеборзькому університеті (стипендіатка Шведського інституту). tarakuta@gmail.com

Освіта – це те, що має бути доступним для усіх членів суспільства. Освіта – одна з передумов громадянської активності, прагнення до змін і покращення ситуації в країні. Освіту можна й доцільно здобувати не лише в певний обмежений період часу, а протягом усього життя. Так вважають засновниці унікального для міжнародного досвіду навчального закладу – Жіночої народної школи у Гетеборзі¹, яка є прикладом так званої низової ініціативи стосовно освіти й жіночого руху. Авторки ідеї вже більше двадцяти років збирають у своїх стінах жінок різного віку, яким надається можливість самим обирати програми навчання, курси та тренінги залежно від потреб, аби краще інтегруватися та впевненіше почуватися у шведському суспільстві. Адже хоча Швеція є однією з країн світових лідерів у забезпеченні гендерної рівності, проблеми нерівномірного розподілу владних позицій у бізнесі, нерівності в оплаті праці чоловіків та жінок, насильства проти жінок досі існують.

Тому Жіноча народна школа, крім освіти, має шанс отримання суспільних ресурсів, має на меті підвищення самосвідомості та солідарності жінок. Крім того, школа не лише мобілізує шведок, але й постійно приймає міжнародних лекторок та студенток, бере активну участь у проєктах Європейського Союзу та налагоджує зв'язки з іншими інституціями за кордоном. Так, в Україні 11-13 жовтня 2010 р. у

Національному університеті «Києво-Могилянська академія» на шведсько-українському семінарі «Шведський гендерний підхід і освіта» засновниці та викладачки школи ділилися, передусім, досвідом викладання гендерної теорії серед широких верств населення (Марценюк, 2010). Гендерну теорію та проблеми нерівності доцільно викладати зрозумілою мовою для пересічних жінок, аби залучити шведок із різних соціальних прошарків суспільства до громадських ініціатив. Інститут освіти – важливий чинник мобілізації людських ресурсів, зокрема, через низову активність. Як відомо, у Швеції низовий жіночий активізм сприяв тому, що питання гендерної рівності були не просто проголошені на рівні офіційних документів, а втілені на практиці.

Експерти з гендерної політики погоджуються, що «одним із найважливіших факторів, який може допомогти збільшити кількість жінок, готових зайняти керівні посади, є наявність у країні жіночого руху чи організації, які підіймають жіночі питання» (Matland, 1998:66). Не підлягало сумнівам твердження про те, що саме держава повинна бути відповідальною за подолання гендерної нерівності в країні. Передусім соціал-демократи, які довгий час перебували при владі й працювали над розвитком шведського демократичного суспільства, розв'язували і «жіноче питання». У 1960-1970-х рр., полишивши межі приватної сфери, шведські жінки активно увійшли до публічного життя країни, зокрема у політику та на ринок праці. Але вплив саме жіночого руху, жіночих організацій,

феміністичних ідей був важливим для формування інституційних засад регулювання гендерних відносин у Швеції, для збільшення політичного представництва жінок в органах влади, для налагодження зв'язків між основними інституціями шведського суспільства, як от державою, освітою та наукою, ЗМІ.

Для ілюстрації зазначених ідей на прикладі конкретної низової освітньо-активістської ініціативи я провела інтерв'ю з Агнетою Вірен, директоркою та співзасновницею Жіночої народної школи, активісткою феміністичного руху Швеції.

– Якими були передумови започаткування Жіночої народної школи? Що спонукало вас, ініціативну групу жінок, реалізувати цю ідею?

– Перші вищі народні школи у Швеції були засновані 1868 р., а наразі їх нараховується близько 150 по всій країні. Будучи досить відмінними від інших навчальних закладів, вищі народні школи на сьогоднішній день є популярною серед населення, важливою частиною шведської освітньої системи. 105 шкіл адмініструються різними суспільними рухами, організаціями й асоціаціями, а решта 43 народні школи – місцевою владою.

Характерна риса шведських вищих народних шкіл – це свобода розробляти зміст і напрямок власних навчальних курсів. А оскільки серед суспільних рухів існує традиція започатковувати самотужки освітні програми, ми подумали, що й жіночий рух повинен мати такі навчальні програми. Спочатку в 1920-х рр. група впливових жінок започаткувала приватну школу. Ця школа (Fogelstadskolan) існувала до 1950-х рр. і була нашою праматір'ю. Вона обходилася без державної підтримки.

Навчальні програми, освіта були важливі для другої хвилі фемінізму у Швеції та Північних країнах. Чимало жіночих курсів та навчальних циклів започатковувалися у різних вищих народних школах. Причому курси стосувалися різних предметів.

У 1970-х рр. у Швеції сформувалася ініціативна група, в якій обговорювалась ідея заснування жіночої школи. Жінки цієї групи проводили зустрічі з жінками з Данії та Норвегії, де також планувалися подібні школи. Згодом перші жіночі народні школи були започатковані у Данії, пізніше – в Норвегії. Але жодна з них дотепер не існує у своїй першопочатковій формі. Лише шведська група реалізувала засадничу ідею жіночої школи.

1979 р. розпочався курс у вищій народній школі Гетеборга для безробітних жінок, які потребували освіти й підтримки. Це був теоретико-практичний курс, на якому половина студенток були мігрантками.

Обов'язковим елементом школи був дитячий садок. Курси відбувалися в так званому жіночому домі Гетеборга. Коли ми вже мали кілька курсів, то почали обговорювати ідею відкриття окремої школи для жінок.

На початку 1980-х рр. нова група жінок, які були переважно з Гетеборга, вирішили, що передумовою для започаткування школи є державна підтримка. Крім того, важливо мати окрему інституцію, студенти якої могли б отримувати державні стипендії. Жіноча група зі Стокгольма не підтримувала цю ідею: вони хотіли створити виключно незалежний проєкт із курсами, які б відбувалися десь на периферії.

Передумовою формування школи в ті дні мала б бути наявність у нас певної матеріальної бази. Але її бракувало. Натомість ми мали достатньо підтримки – як від деяких політиків, так і від активісток жіночого руху. Іншою передумовою була наша досить суттєва залученість до жіночого руху й до даного проєкту. Ми були справжніми ентузіастками нашої справи та присвятили їй чимало часу.

Третьою важливою ознакою було те, що більшість із нас уже мали досвід роботи в шкільному, освітньому середовищі, а також були залучені до різних громадських організацій і до сфери політики. Через наш ентузіазм ми могли працювати днями й ночами. Звісно, наші контакти з жіночим рухом мали велике значення. Але також вагомим був зв'язок із академічним середовищем.

– Жіноча народна школа є прикладом так званого навчання впродовж життя (life long learning), яке нині досить поширене у Швеції. Як ви вважаєте, які проблемні питання шведської освіти спонукали вас започаткувати такий тип школи?

– Основною проблемою була патріархатна система, брак знання про жіночу історію, жіночу працю, роботу, тілесність, психологію, літературу тощо. Це було нове знання, яке ми презентували шведським жінкам. Протягом перших десяти років ми мали короткі курси про майже усе перелічене вище.

Якщо ж говорити про довготривалі курси, то проблема полягала в тому, що жінки потребували іншого, ніж чоловіки, типу освіти, аби мати можливість посісти гідне місце на ринку праці, та іншого способу навчання. Вищі народні школи мають чималий досвід альтернативного навчання і викладання. Ми мали змогу це використати й розвинути.

Іншою проблемою був гендерно сегрегований ринок праці у Швеції. І ми мали амбіції показати жінкам, що альтернативи існують. А ворожість до іноземців спонукала нас до рішення, що курси повинні бути для етнічно змішаної аудиторії: половина – шведські

¹ Офіційна веб-сторінка: Kvinnofolkhögskolan – www.kvinno.fhsk.se

жінки, а половина – мігрантки. Звісно, тепер важко визначити, хто такі мігранти.

Окрім того, брак державних закладів із догляду за дітьми спричинив до нового рішення – дитячий садок при школі має бути обов'язково!

– Які жінки приходили до вас навчатися? Тобто ким є ваша пересічна студентка?

– Студентки повинні мати мінімум 18 років. На сьогодні їхній середній вік – 25 років. Наші студентки походять із близько 30 різних країн. Їхній освітній рівень – від чотирьох років шкільного навчання до університетських ступенів – залежно від специфіки того чи іншого предмету, який викладають у Жіночій вищій школі.

– Як ви вважаєте, чому було потрібно створити окрему школу для жінок? Чи це й досі нагальне питання в одній із найбільш забезпечених на державному рівні щодо рівних прав і можливостей чоловіків і жінок країні?

– Звісно, ми постійно ставимо собі це питання: чому нам потрібна така школа? І найпростіша відповідь полягає в тому, що ми все ж таки жінки, й наші тіла виглядають певним чином, і в нас менша зарплата, і до нас гірше ставляться, великою мірою значно гірше, ніж до тіл, які себе ідентифікують як чоловічі.

Бути чи не найбільш рівним суспільством у питаннях гендерної рівності нічого не означає, адже в іншій частині світу нерівність така велика. Насправді Швеція не є суспільством рівних прав. Надалі існують великі нерівності на гендерно сегрегованому ринку праці, нерівності у заробітній платні, у навантаженні стосовно домашньої роботи, у кількості лідерів на високих посадах тощо. Це все видно зі статистичних даних. Чоловіки й надалі залишаються нормою, а жінки – відхиленням від норми та «другосортним» класом.

Однак сьогодні ми ставимо нові, порівняно з 1970-ми рр. (коли все було трохи простіше), запитання у школах і для жіночого руху. Яким чином гендер пов'язаний із сексуальністю, етнічністю, релігійною приналежністю, станом здоров'я, віком? Який вони чинять взаємовплив? Як ми думаємо про ці категорії і як вони діють? Для багатьох із нас ці запитання дали можливість зрозуміти складність поняття «гендер».

Коли в нас лише гомогенна жіноча аудиторія, то те, що ми зазвичай робимо, – це намагання проблематизувати поняття «гендер». Хто така жінка? Хто такий чоловік? Що таке фемінізм і маскулінізм? Якими є наші власні стереотипи про це? Як ми дивимося одне на одного стосовно цих питань? Як ці концепції в поєднанні з іншими (сексуальності, віку тощо)

впливають на нас і формують наші межі щодо уявлень про інших людей? Що мають спільного люди, які ідентифікують себе як жінки? Як ми можемо спільно працювати, аби подолати ті нерівності, як досі існують? Звісно, ці всі запитання можна ставити також і в статево змішаній групі. Однак ми все ж таки вважаємо, що гомогенна жіноча група – це вдала політична стратегія стосовно зміни в суспільстві, тому ми її використовуємо.

– Які курси ви викладаєте у вашій Жіночій народній школі?

– Цьогоріч у нас довготривалі загальні курси початкового та середнього шкільного рівня (по 38 тижнів кожен); феміністичні студії (курс «Феміністичний фокус: відео» на 38 тижнів, «Місце зустрічі – хіп-хоп: танці, теорія, практика» на 38 тижнів, «Фемінізм у теорії і практиці» – цей курс дистанційний і розрахований на 15 тижнів). Окрім того, ми маємо курси вихідних днів (йога), вечірні курси (столярна справа – 10 тижнів). Влітку викладаємо однотижневі курси (комп'ютер, реп, хіп-хоп, йога).

Також у нас є курс, який ми проводимо спільно з місцевим офісом соціального страхування та в рамках проекту ЄС (тривалість – 20 тижнів). Популярним курсом був «гендер і мультикультуралізм» для лідерів місцевих та регіональних офісів.

– Чи не могли б ви підсумувати й назвати найбільш унікальні аспекти Жіночої народної школи, беручи до уваги її структуру та зміст навчальних програм?

– По-перше, поєднання різноманітних жінок із дуже різним соціальним походженням, які повинні при цьому співпрацювати. По-друге, низова ініціатива, походження з жіночого руху. По-третє, контакти з гендерними дослідниками й академічною спільнотою.

– Чи не могли б ви прокоментувати проблеми сучасної шведської освіти? Як ви вважаєте, які з них ваша школа розв'язує чи може розв'язати?

– Я не думаю, що наша місія – виконувати роботу, яку має здійснювати влада. Однак ми на власному досвіді переконуємося, що наша школа є хорошою альтернативою традиційним школам. Наприклад, певна кількість шведських дівчат у процесі навчання не справляється з вимогами середньої школи й залишає її, так і не отримавши атестат про завершене навчання. Для деяких школярів сучасна середня школа не зовсім підходить – а наші так звані загальні курси можуть дати їм другий шанс.

Також ми є хорошою альтернативою для жінок, які хочуть вивчити шведську мову, але потребують більше часу, ніж передбачено в освітніх закладах. Жінки мають менше часу для навчання вдома, оскільки змушені водночас піклуватися про родину й перевантажені хатньою роботою. Тобто вони потребують іншого способу навчання.

– Якими є сучасні зв'язки між феміністичним рухом Швеції та Жіночою народною школою?

– Ми маємо контакти з найважливішими феміністичними групами у Гетеборзі та з деякими міжнародними організаціями. Ми часто спільно організуємо певні акції, як-от на 8 березня – Міжнародний день захисту прав жінок.

– Що ви думаєте про фемінізм у сучасному шведському суспільстві? На ваш погляд, які види фемінізму(ів) існують наразі?

– Існують деякі рухи серед молодого покоління шведів, але вони їх організують у інший спосіб, ніж це робили ми. Основною проблемою традиційних жіночих організацій є мала кількість учасниць. Їхнім членам за 60 років, адже молодь не дуже поспішає долучитися до ініціатив, які загалом борються за права жінок.

Натомість, на мій погляд, наразі більшість молодих жінок працює у досить вузьких сферах захисту рівних прав і можливостей. Наприклад, є організація, яка допомагає жінкам, що не мають документів (вона

Посилання

Марценюк, Т., 2010. Гендерна рівність по-шведськи або жіноча солідарність в дії. Програма «Права жінок та дітей в Україні – комунікаційний компонент». – www.vsirivni.com.ua/news/v198.htm

Matland, R.E., 1998. Enhancing Women's Political Participation: Legislative Recruitment and Electoral Systems. Karam A., ed. *Women in Parliament: beyond Numbers*, Stockholm, International IDEA. – P. 66.

Women's Folk School (Kvinnofolkhögskolan) in Gothenburg is the example of a grass-root feminist initiative in education, so called life long learning. During more than twenty years school has been gathering women of different ages, ethnical and economic background to give them the possibility to choose the study program, courses and trainings depends on their needs. Swedish experts believe that although their country is among world leaders in gender equality implementation, there are still problems connected with unequal redistribution of power positions in business, inequality in labor pay, violence against women etc. That is why Women's Folk School besides education, that could provide better chances to receive social resources, has the aim to increase self-consciousness and solidarity among women. Agneta Wirén, one of the co-founders of Women's Folk School, answers questions about the history of Women's Folk School, peculiarities of folk school education in Sweden, feminist ideas in education for women, contemporary activities of Women's Folk School etc.

називається «Хіба я не жінка?»). Організація «Жінка жінці» зосереджується на допомозі жінкам, які перебувають у так званих «гарячих» зонах (як-от Косово тощо). Також є групи, які мають справу з жінками, що зазнали насильства в родині чи є жертвами так званого «насильства честі» (honour-related violence).

– На ваш погляд, як шведські політичні лідери ставляться до фемінізму?

– Раніше вони полюбили говорити, що є фемініст(к)ами. Але я вважаю, що наразі це не так.

– Які ваші плани на майбутнє щодо Жіночої народної школи?

– Ми будемо й надалі йти тим самим шляхом і уважно спостерігати за всім, що відбувається в суспільстві, у феміністичному русі та в гендерних дослідженнях.

– Чи хотіли б ви і яким чином поширити свій досвід жіночої школи?

– Звісно! Ми от нещодавно написали книжку про школу. Викладачка та співзасновниця школи Беріт Ларсон свою докторську роботу написала про школу – і ми плануємо її перекласти на англійську мову. У нас є сестринська школа у Танзанії. Одна викладачка цієї школи на кілька тижнів завітала до нашої школи в Гетеборзі восени 2010 р. Ми брали участь у низці проектів ЄС щодо поширення нашого досвіду.